

KS. ROMAN CEGLAREK

AKW-IWST CZĘSTOCHOWA

ORCID 0000-0001-6228-1950

ORGANIZACJA PRACY ZWIĄZKU KATECHETÓW W GALICJI W ZAŁOŻENIACH STATUTU I INSTRUKCJI Z 1909 ROKU

Pomysł zawiązania organizacji zrzeszającej duchownych katolickich zajmujących się edukacją i formacją religijną dzieci i młodzieży na terenie Galicji pojawił się na łamach „Dwutygodnika Katechetycznego” 22 stycznia 1898 r. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był ks. Walenty Gadowski, redaktor tegoż czasopisma, katechetyk i katecheta, który podjął szereg działań w diecezji krakowskiej, lwowskiej, przemyskiej i tarnowskiej, aby doprowadzić do założenia polskiej organizacji zawodowej księży zajmujących się nauczaniem i wychowaniem religijnym w szkole i parafii. Pierwszym etapem tego procesu miało być opracowanie statutu. Prace nad nim trwały kilkanaście miesięcy i zostały ostatecznie sfinalizowane poprzez zatwierdzenie go przez władze administracyjne Galicji, po czym przyjęto go na zebraniu założycielskim w 1899 r., jako akt prawny o charakterze fundamentalnym dla nowo powstałej organizacji. Stał się on punktem odniesienia dla tworzenia wewnętrznych struktur Związku Katechetów i programowania jego pracy. Jednak po dekadzie funkcjonowania organizacji jej członkowie postanowili wydać nową wersję statutu, redefiniując zawarte w nim treści i uzupełniając go o szczegółowe przepisy wykonawcze w formie instrukcji.

Celem niniejszej publikacji jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: dlaczego doszło do opracowania drugiej edycji statutu i powstania instrukcji w 1909 r. oraz jak te nowe dokumenty określały organizację pracy Związku Katechetów w Galicji?

1. Powstanie znowelizowanej wersji statutu

Koniecznym warunkiem do rozpoczęcia publicznej działalności Związku Katechetów w Galicji było zatwierdzenie jego statutu. Dokonało się to 6 lipca 1899 r. na mocy reskryptu c. k. Namiestnictwa we Lwowie. Zgoda wydana przez władze administracyjne sprawiła, że *Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana*

*Kantego*¹, przyjęty na walnym zebraniu 20 listopada 1899 r. we Lwowie², stał się dokumentem bazowym określającym strukturę, zadania oraz sposób działania organizacji³.

Z biegiem lat okazało się jednak, że wymaga on ponownej analizy i korekty. W ocenie ks. Walentego Gadowskiego poprawianie dotychczasowej wersji statutu miało na celu przede wszystkim poszerzenie zakresu uprawnień Kół diecezjalnych⁴. Dokładnie rzecz ujmując, chodziło o Koła miejscowe (oddziały terenowe), które wspólnie tworzyły pewnego rodzaju konsorcjum w granicach danej diecezji. Nowe ujęcie statutu dawało im większą autonomię, nie obligując do konsultowania wszystkich spraw z zarządem Związku. Jeżeli miały one charakter wyłącznie miejscowy, to miały być załatwiane w konkretnym Kole, a jeśli dotyczyły spraw jakiegoś regionu, to w obrębie diecezji. Oznacza to, że jednym z głównych motywów tworzenia nowego ujęcia statutu była decentralizacja, rozumiana jako przekazanie pewnych kompetencji oraz zadań od władz centralnych (wydział Związku Katechetów) i przeniesienie ich na niższe szczeble czyli do Kół miejscowych funkcjonujących na terytorium jednej diecezji, co czyniło je względnie samodzielnymi podmiotami w zakresie określonym przez statut.

Nie był to wyłącznie jedyny przyczynek do rewizji dotychczasowego statutu. Jego analiza prowadzi do konstatacji, że chodziło również o usunięcie nieścisłości i dostosowanie go do realiów Związku po dekadzie jego funkcjonowania. Decyzja o jego modyfikacji została przegłosowana podczas zgromadzenia ogólnego (walnego) – 24 lutego 1909 r. we Lwowie. Wyraźnie jednak zaznaczono, że zmiany nie będą wprowadzać żadnych ważnych innowacji⁵. To lapidarne zdanie było dość znaczące, bowiem komunikowało, że ze względu na nikłą materię podlegającą ponownej ocenie i przeróbce nie będzie konsultacji oraz oczekiwania na kolejne walne zebranie w celu zatwierdzenia nowej wersji statutu. W ten sposób wydział Związku wziął na siebie odpowiedzialność za poprawienie go i wydanie drukiem.

Kilka dni później korekta statutu była już gotowa. Całość prac wykonał w tym zakresie prezes Związku – ks. Aleksander Pechnik. Nie przygotował on jednak maszynopisu z uwzględnieniem wprowadzonych zmian, ale na dotychczas obowiązujący statut – wydrukowany w 1899 r. w Tarnowie jako wyrób poligraficzny o małej

¹ *Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego*, 1899.

² *Związek katechetów*, 1899, s. 371; *W sprawie Towarzystwa Katechetów*, s. 393.

³ Egzemplarz statutu Związku Katechetów z 1909 r. był w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu. Niestety, wiele lat temu zaginęła, a co za tym idzie nie doczekała się dotychczas żadnego opracowania. Prowadzone przez kilka lat poszukiwania w archiwach i bibliotekach w Austrii, w Polsce i na Ukrainie doprowadziły jednak do odszukania rzeczzonego statutu, który aktualnie znajduje się w Archiwum Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, gdzie został zamieszczony w oprawionej wersji „Gazety Kościelnej” z 1909 r. jako dodatek do numeru 16.

⁴ W. Gadowski, *Stand des elementaren Religionsunterrichtes im polnischen Sprachgebiete Galiziens*, 1911, s. 107-108.

⁵ *Ze Związku katechetów*, 1909, s. 132a.

objętości (broszurka) – po prostu naniósł własnoręcznie poprawki, modyfikując jego brzmienie. W takiej też formie, czyli z odręcznie naniesionymi uwagami, przesłał go 28 lutego 1909 r. do c. k. Namiestnictwa wraz z podaniem o zatwierdzenie przez władze państwowe Galicji zmian w nim dokonanych⁶. Prezes przyjął takie rozwiązanie, zakładając, że będzie to czytelne dla pracowników urzędu, którzy będą mieli do wglądu równocześnie pierwotny zapis statutu (tekst drukowany) i naniesione w nim zmiany (tekst odręczny), bez konieczności porównywania dwóch odrębnych wydruków; oryginału ze zmodyfikowaną wersją⁷. Pismo ks. A. Pechnika wraz z jednym egzemplarzem statutu zostało przekierowane 3 marca 1909 r. przez administrację galicyjską do Departamentu XIII zajmującego się tego typu sprawami⁸. Niespełna dwa tygodnie później, tj. 14 marca, otrzymał on wezwanie od tego organu państwowego do nadesłania jeszcze czterech egzemplarzy statutu, co uczynił dzień później⁹. Departament rozpoczął procedurę weryfikacyjną 17 marca. Orzekł, że co do treści paragrafów: 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12 i 13, które zostały zmienione w statucie Związku Katechetów, nie ma żadnych zastrzeżeń¹⁰ i że odpowiadają one wymogom ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszenia się¹¹. Wobec powyższego zmodyfikowany statut uzyskał aprobatę urzędu i został formalnie zatwierdzony 27 marca 1909 r. i wpisany do rejestru stowarzyszeń (kataster)¹². Trzy dni później Departament XIII przygotował do ekspedycji, do Dyrekcji Policji we Lwowie, dwa egzemplarze zmienionego statutu oraz pismo z poleceniem dostarczenia jednego z nich do ks. A. Pechnika (Lwów, ul. Sykstuska 64). Z kolei drugi miał pozostać w aktach policji, w celu ewentualnego wykorzystania do nadzoru Związku Katechetów w zakresie przestrzegania jego zapisów i zgodności z ustawą o stowarzyszeniach. Ponadto policja miała pouczyć przedstawicieli Związku, że specyficzne kierunki działalności stowarzyszenia podlegają osobnym przepisom prawa państwowego i należy je bezwzględnie respektować. Dodatkowo Związek miał prowadzić ewidencję członków zarządu, a zwłaszcza osób reprezentujących

⁶ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie [dalej: PAHUL], Namiestnictwo Galicji miasto Lwów, f. 146, op., 25a, nr 10 (Відділ Центрального державного історичного архіву у Львові, Галицьке наместничество гор. Львов, Ф. 146, О. 25а, С. 10). Pismo ks. Aleksandra Pechnika prezesa Związku Katechetów do Wysokiego c. k. Namiestnictwa.

⁷ Ks. A. Pechnik, w piśmie skierowanym do c. k. Namiestnictwa, podaje, że przedłożył statut 28 II 1909 r. Z kolei w urzędzie odnotowano, że podanie Związku Katechetów we Lwowie wraz ze zmienionym statutem pochodzi z 27 II 1909 r. Wszystko wskazuje na to, że było ono sporządzone z datą 27 II 1909 r., natomiast wysłane dzień później. Stąd różnica jednego dnia w dokumentach związanych z tą sprawą. W artykule wskazano datę na którą powołuje się prezes Związku Katechetów.

⁸ PAHUL, f. 146, op., 25a, nr 10. C. k. Namiestnictwo galicyjskie.

⁹ Tamże. Pismo ks. Aleksandra Pechnika prezesa Związku Katechetów do Wysokiego c. k. Namiestnictwa.

¹⁰ Tamże. C. k. Namiestnictwo galicyjskie.

¹¹ *Ustawa z 15 listopada 1867, Dz. u. p. Nr. 134., o prawie stowarzyszenia się*, 1909, s. 185-207.

¹² PAHUL, f. 146, op., 25a, nr 10. C. k. Namiestnictwo galicyjskie.

jego interesy na zewnątrz, i zgłaszać te dane do Dyrekcji Policji¹³. Drugie pismo Departament XIII wysłał 1 kwietnia 1909 r. do c. k. Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu wraz z egzemplarzem poświadczonego zmienionego statutu zgodnie z rozporządzeniem c. k. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 3 lutego 1885 r.¹⁴

2. Fundamentalne założenia noweli statutu

Jak powyżej wskazano, statut nie uległ zmianom w zakresie pierwszych dwóch paragrafów. Pierwszy z nich definiował główne cele Związku Katechetów, do których zaliczył: wzajemne porozumiewanie się członków organizacji w sprawach nauczania i wychowania, krzewienie idei katolickiego wychowania wśród wszystkich warstw społeczeństwa oraz popieranie wszelkich działań zorientowanych na dobro instytucji wychowawczych i samych katechetów¹⁵. Miały być one realizowane za pomocą określonych środków (drugi paragraf), takich jak: posiedzenia zwyczajne Kół miejscowych, zebrania diecezjalne i zgromadzenia ogólne; wnoszenie memoriałów i petycji do kompetentnych władz dotyczących kwestii nauczania i wychowania dzieci i młodzieży lub spraw katechetów; wydawanie pism treści religijnej i pedagogicznej oraz lektur szkolnych dla uczniów (jeśli będą na to wystarczające fundusze); odczyty i pogadanki publiczne, urządzone staraniem Związku i z puli jego środków pieniężnych; obrona członków Związku w zakresie stosunków służbowych katechetów wobec władz szkolnych lub administracyjnych, przy ewentualnym wsparciu prawnym; odbywanie wspólnych rekolekcji kapłańskich i praktyk religijnych; organizowanie nabożeństw za zmarłych i żywych członków Związku oraz jego dobrodziejów; niesienie pomocy stowarzyszonym w Związku, zwłaszcza w zakresie leczenia i kuracji¹⁶.

Korekta statutu nastąpiła w paragrafie trzecim. Najpierw powtórzono za pierwotną wersją statutu, że siedzibą Związku Katechetów jest Lwów (jako stolicą Galicji i konsystorza metropolitalnego), a jego działalność obejmuje cztery diecezje: lwowską, krakowską, przemyską i tarnowską¹⁷. Podano w nim także strukturę organizacyjną Związku. W zasadzie posiadał on trójstopniowy ustrój. Na najniższym lokowały się Koła katechetów (miejscowe) jako najmniejsze komórki Związku, czyli terenowe jednostki organizacyjne, których zadaniem było realizowanie jego celów z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań, w sposób przewidziany przez normy statutowe. W oryginalnym zapisie wskazano, że należy je tworzyć w okolicach leżących poza Lwowem. Uznano, że to sformułowanie jest niefortunne i sugeruje

¹³ Tamże. Pismo Departamentu III do c. k. Dyrekcji Policji we Lwowie.

¹⁴ Tamże. Departament III do k. k. statistische Zentralkommission in Wien.

¹⁵ *Statut*, s. 1.

¹⁶ Tamże, s. 1-2.

¹⁷ Tamże, s. 2.

jakoby powinno to nastąpić w nieznacznej odległości od tego miasta, gdy tymczasem na przykład stolica biskupia diecezji tarnowskiej znajdowała się ponad czterysta kilometrów od Lwowa. Z drugiej zaś strony takie ujęcie wykluczało powołanie Koła w samym Lwowie, bowiem nakazywało ich tworzenie poza miastem. W zaistniałej sytuacji uproszczono ów zapis, stwierdzając, że we wszystkich miejscowościach mogą członkowie Związku zakładać Koła katechetów. Sposób ich organizowania miała dokładnie określić osobna instrukcja. Do tego zdania dołączono dopisek, że niniejsza instrukcja będzie również regulować organizację zebrań diecezjalnych. Drugi stopień, w wewnętrznym ustroju Związku, tworzyły wszystkie Koła miejscowe działające w granicach jednej diecezji, stanowiąc wspólny konglomerat. Odpowiadał za nie delegat diecezjalny, utrzymujący łączność pomiędzy Kołami, koordynujący ich pracę, organizujący zebrania diecezjalne oraz przekazujący sprawozdania z ich działalności i ewentualne postulaty do załatwienia władzom Związku (centrala). Z kolei wszystkie te jednostki razem wzięte konstytuowały Związek Katechetów, którego najwyższym organem był wydział (zarząd) i zgromadzenie ogólne (zebranie walne), jako władze centralne organizacji¹⁸.

Paragraf czwarty statutu dzielił członków związku na czynnych (zwykłych) i honorowych (wyróżnionych). Do pierwszej grupy należeli księża katecheci obrządku łacińskiego aktywni zawodowo i emerytowani bez względu na status służbowy i wysługę lat oraz wszyscy inni kapłani uczący (pracujący) w szkołach wszelkiego typu (nauczyciele innych przedmiotów niż religia, dyrektorzy szkół), jak i w ogóle wszyscy duchowni zajmujący się sprawą wychowania religijnego. Natomiast do drugiej kategorii członków mogli być włączeni kapłani wybitnie zasłużeni w dziedzinie formacji chrześcijańskiej lub zaangażowani na rzecz rozwoju Związku. Pierwszych przyjmował do organizacji wydział, a drugich zgromadzenie ogólne na wniosek wydziału¹⁹.

Znaczne zmiany nastąpiły w kolejnym paragrafie poświęconym prawom członków. Faktycznie były one konieczne, bowiem w pierwszym wydaniu statutu wkraść się błąd i we wprowadzeniu do piątego paragrafu zapisano, że dotyczy on praw zarządu, gdy tymczasem opisywał prawa wszystkich członków Związku. Gdyby prawa te przysługiwały jedynie zarządowi, to statut sankcjonowałby pewną gradację członków, faworyzując elitarną grupę, a dyskryminując resztę, ograniczając prawa niektórym katechetom należącym do Związku. Prawdopodobnie pomyłka nastąpiła podczas poprawiania projektu pierwszego statutu i zmiany terminologii. Otóż w projekcie była mowa o prawach członków stowarzyszenia, przy zmianie nazewnictwa na Związek, powinien pojawić się w tym miejscu zapis o prawach członków Związku, podczas gdy ulokowano tam feralny wpis o zarządzie. Ks. A. Pechnik poprawił to, a przy okazji usunął punkt „b”, traktujący o prawie do występowania na wszelkiego typu zebraniach (miejscowych, diecezjalnych i walnych)

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

z wykładami i odczytami po uprzednim porozumieniu się z wydziałem. O ile sensowna wydawała się akceptacja przy występkach na zgromadzeniach ogólnych organizowanych przez wydział dla wszystkich członków Związku (zarząd ustalał program zjazdu), to była ona niepotrzebna dla przebiegu zebrań Kół w danej miejscowości czy diecezji, ponieważ Koła lokalne zachowywały swoją autonomię i decydowały o ich tematyce bez potrzeby konsultacji w tym zakresie z władzami centralnymi. Po wyeliminowaniu tego zagadnienia (co automatycznie zmieniło numerację paragrafu piątego, zmniejszając liczbę jego podpunktów o jeden), ta część statutu, w nowym ujęciu, wskazywała na to, że każdy z członków Związku ma prawo: wybierania (czynne prawo decydowania) i wybieralności (kandydowania do władz na każdym szczeblu); zabierania głosu i głosowania na posiedzeniach zwyczajnych, zebraniach diecezjalnych i zgromadzeniach ogólnych; przedkładania i popierania wniosków dotyczących statutu; zapraszania kapłanów w charakterze gości na zgromadzenia za zgodą przewodniczącego, a także korzystania z rabatu przy zakupie materiałów z oferty wydawniczej Związku.

Stowarzyszeni w Związku Katechetów oprócz praw posiadali także obowiązki. W świetle dotychczasowego statutu każdy członek był zobowiązany do: przyczyniania się do rozwoju organizacji, chociażby przez aktywny udział w jego pracach oraz uiszczania opłaty wpisowej (jednorazowej) i członkowskiej (stałej). Jeśli chodzi o tę pierwszą to wynosiła 1 złoty reński, podobnie zresztą jak i ta druga, przy czym w tym przypadku była to kwota wyjściowa, zawsze można było ofiarować roczną składkę o większej wartości. Mogła ona ulec zmianie decyzją uchwały zgromadzenia ogólnego²⁰. Tak też się stało 24 lutego 1909 r. we Lwowie, gdzie przegłosowano zmianę stawki minimalnej rocznej i zrezygnowano z kwantum wpisowego²¹. Decyzje te wymusiły korektę paragrafu szóstego statutu, ale wpływ na to miały również zmiany w systemie monetarnym. W momencie wydania pierwotnej wersji statutu obowiązywał jeszcze w Galicji złoty reński, a od 1900 r. do obiegu weszła korona. Biorąc te wszystkie przesłanki pod rozważę prezes Związku przeredagował ów paragraf w taki sposób, że pozostawił bez zmian pierwszy podpunkt o obowiązku zabiegania o progres Związku poprzez nasilenie własnych starań w tym zakresie. Natomiast, usunął zapis o składce jednorazowej tytułem wpisowego. Zaktualizował notę o rocznej składce, która tym razem miała wynosić dwie korony²². Dopisał

²⁰ Tamże, s. 3.

²¹ *Ze Związku katechetów*, 1909, s. 132a.

²² Na dwóch egzemplarzach poprawionego przez ks. A. Pechnika statutu istnieją różne zapisy dotyczące składki członkowskiej. Okazało się, że tylko w jednym z nich zmienił on kwotę na dwie korony, a w drugim pozostawił jeden złoty reński. Nie wpłynęło to jednak na wstrzymanie zgody na zmianę statutu, choć w Departamencie XIII wydano pisemną dyspozycję, aby przed wysłaniem pisma do Dyrekcji Policji wraz ze zatwierdzonymi statutami, dokładnie sprawdzić ich zgodność z egzemplarzem pozostawionym w biurze c. k. Namiestnictwa i w razie rozbieżności zgłosić to odpowiedniemu urzędnikowi. Można przyjąć, że albo nie zauważono tych różnic albo uznano, że jest to zbyt błaha materia niewymagająca nawet korekty w statucie, bowiem chodziło o tę samą wartość

podpunkt o obowiązku uiszczania opłaty na potrzeby Koła miejscowego, jeśli ewentualnie taką wyznaczył jego zarząd²³.

Sposób funkcjonowania każdego członka Związku Katechetów podlegał ocenie i mógł być powodem jego usunięcia. W tym zakresie procedura – opisana w paragrafie siódmym (niezmienionym) – przewidywała dwa tryby: wyłączenie i wykreślenie. Wyłączenie następowało wtedy, gdy dopuścił się czynu kompromitującego, mogącego zaszkodzić dobrej opinii Związku, zwłaszcza gdy ściągnął na siebie prawomocny wyrok potępiający władzy kościelnej lub sądu karnego oraz gdy działał rozmyślnie na szkodę organizacji. Z kolei wykreślenie zachodziło wtedy, gdy przedłożył wydziałowi pisemny wniosek o rezygnacji z dalszego przynależenia do Związku oraz gdy nie wpłacał składek członkowskich od trzech lat zaległych, mimo kilku upomnień ze strony zarządu. W każdym z tych przypadków członek Związku tracił wszelkie prawa do jego majątku i nie mógł żądać zwrotu składek do niego wniesionych²⁴.

Niewielkiej przeróbce uległ paragraf ósmy o majątku Związku. Zmiany w nim dokonane były logiczną konsekwencją modyfikacji obowiązków członków organizacji z katalogu których wykreślono uiszczanie opłaty wnoszonej przy zapisywaniu się do Związku. To wymusiło usunięcie zapisu o składce wpisowej także z tego paragrafu. Teraz, w nowym brzmieniu, zakładał on, że majątek Związku będzie powstawać ze składek członkowskich (corocznych), z dochodów z własnej działalności związanej z prowadzeniem odczytów i wydawaniem publikacji oraz z darowizn, subwencji, zapisów itp. Ich dysponentem miał być wydział, pokrywając z tej puli wszelkie koszty zarządzania Związkiem i publikacji wydawnictw. Pozostałe środki miał on ulokować w papierach pupilarnych, posiadających zabezpieczenie prawne w sposób, jaki przepisy państwowe przewidywały dla tego typu lokaty kapitału²⁵.

Odpowiedzialność za prowadzenie spraw Związku spoczywała na wydziale, który miał charakter władzy wykonawczej – centralnej. Statut dokładnie opisywał zasady określające organizację oraz sposób jego funkcjonowania i w tym zakresie prawie w całości pokrywał się z wersją pierwotną. Na jego czele stał prezes i wiceprezes oraz siedmiu członków (zwyczajnych) wybieranych przez zgromadzenie ogólne, o czym wspomniano już wyżej. W skład wydziału wchodził również delegaci wskazani na zebraniach organizowanych w diecezjach, po jednym z każdej z nich. Z tego grona członkowie wydziału wybierali podskarbiego (skarbnika)²⁶ i sekretarza. Ponadto powoływano jeszcze czterech członków (nad-

pieniądza, choć o odmiennej nazwie. W tym okresie przeliczenie reńskich na korony nastąpiło w stosunku: 1 reński = 2 korony.

²³ Statut, s. 3.

²⁴ Tamże, s. 2-3.

²⁵ Tamże, s. 3.

²⁶ Ks. A. Pechnik nie zmienił tej terminologii w statucie i wydaje się to dość dziwne, bowiem przez całą dekadę funkcjonowania Związku Katechetów w Galicji nigdy nie posługiwano się nim w praktyce. Używano zazwyczaj zwrotu skarbnik, a czasem kasjer.

zwyczajnych) – zastępców, których prezes mógł zawezwać na posiedzenia wydziału (wedle porządku alfabetycznego), gdyby usprawiedliwiona nieobecność członków zwyczajnych uniemożliwiła przeprowadzenie obrad w przewidzianym kworum. W statucie przyjęto trzyletnią kadencję wydziału, chyba że z przyczyn losowych nie mogło zebrać się zgromadzenie ogólne, aby wybrać nowy wydział, wtedy w dotychczasowym składzie urzędował on nadal, aż do zwołania najbliższego walnego zebrania. Do prawomocności uchwał wydziału – w myśl starego statutu – konieczna była obecność przynajmniej czterech jego członków oraz uprzednie zawiadomienie całego gremium o terminie i porządku dziennym obrad. Ten zapis nie był precyzyjny bowiem pomijał obecność kluczowej postaci wydziału jakim był prezes lub jego zastępca. Dlatego w nowej wersji dorzucono informację, że do ważności uchwał niezbędna jest obecność prezesa lub wiceprezesa. Reszta treści zawartych w tym paragrafie pozostała bez zmian. Uchwały miały nadal zapadać bezwzględną większością głosów osób uczestniczących w posiedzeniu, a w razie ich równowagi miał przesądzać głos przewodniczącego danego spotkania. Prezes lub wiceprezes wraz z sekretarzem mieli prawo do reprezentowania Związku poza wewnętrzną jego strukturą oraz do asygnowania wszelkich dokumentów pochodzących z wydziału²⁷.

Następny paragraf szeroko opisywał zakres działania wydziału. Statut zobowiązywał go do: zwoływania zgromadzeń ogólnych oraz wieców katechetycznych i załatwiania spraw przez nie uchwalonych; przedkładania zgromadzeniu ogólnemu rocznych sprawozdań z działalności wydziału i z zarządzania majątkiem Związku; zbierania funduszy i nimi zawiadywania; załatwiania spraw związanych z organizacją struktur Związku, nadzorowania praw członków i kwestii wewnętrznej dyscypliny; zarządzania środkami materialnymi Związku oraz prowadzenia prac bieżących ukierunkowanych na realizację misji Związku; urzędowania odczytów na rzecz Związku; promowania literatury religijnej i pedagogicznej oraz wydawania jej drukiem; komunikowania się z władzami wszelkiego szczebla w sprawach Związku; organizowania wspólnych rekolekcji i nabożeństw; zapewniania opieki chorym członkom Związku lub wspierania wszelkich działań podejmowanych w tej materii przez delegatów w obrębie ich diecezji. Ks. A. Pechnik dopisał do tej listy – jako jedenasty podpunkt – sprawowanie zarządu nad lwowskim Kołem²⁸. To uzupełnienie nie zaskakuje, ponieważ od samego początku istnienia Związku ukształtowała się ta praktyka, gdzie zarząd Związku Katechetów był zarazem zarządem Koła miejscowego we Lwowie.

W statucie uwzględniono też obowiązki delegatów diecezjalnych (ewentualnie ich zastępców), które nie zostały w żaden sposób zmienione. Zaliczono do nich: zwoływanie zebrań w granicach danej diecezji i ustalanie ich przebiegu; utrzymywanie łączności pomiędzy Kołami i zabieganie o ujednoczenie ich działań; pośredniczenie między poszczególnymi Kołami miejscowymi a wydziałem; organizowanie

²⁷ Statut, s. 4.

²⁸ Tamże, s. 4-5.

opieki nad chorymi członkami Koła oraz przygotowywanie opinii (pisemna bądź ustna) w określonych przez wydział obszarach tematycznych²⁹.

Ważną kategorią zagadnień podejmowanych przez statut były również wytyczne dotyczące przebiegu posiedzeń zwyczajnych organizowanych przynajmniej raz na miesiąc w Kołach miejscowych. W ich zakres miały wchodzić: wykłady i odczyty teologiczne wraz z dyskusjami; prezentacja wzorowych katechez lub egzort z krytycznym ich omówieniem; debatowanie nad zagadnieniami natury pedagogiczno-dydaktycznej; formułowanie memoriałów i petycji w ważnych sprawach dotyczących kwestii nauczania i wychowania religijnego oraz wykonywania zawodu katechety, a także analiza wniosków przedkładanych przez członków Koła dotyczących realizacji celów Związku. Do ważności uchwał procedowanych na posiedzeniu Koła wymagana była obecność co najmniej trzech jego członków. Zapadały one bezwzględną większością głosów, w sytuacji gdy rozkładały się równomiernie, wiążącą decyzję podejmował przewodniczący Koła. Dotychczas – zgodnie ze starym statutem – zanim weszły w życie, musiały być zatwierdzone przez wydział, teraz – w nowym ujęciu – uszczegółowiono ten wymóg, odnosząc go jedynie do tych spraw, które nie odnosiły się bezpośrednio do Koła miejscowego³⁰. W praktyce oznaczało to, że wszystkie sprawy o charakterze lokalnym miały być rozstrzygane na miejscu, a jedynie o szerszym zasięgu należało przedkładać centrali.

Kolejnym rodzajem spotkań członków Związku były zebrania diecezjalne. Na ogół miały odbywać się przynajmniej raz na rok, w miejscu i czasie wskazanym przez delegata diecezjalnego. Jednak na wniosek wydziału lub dwóch Kół z terenu diecezji, delegat był zobligowany do zwołania zebrania nadzwyczajnego najpóźniej miesiąc po przedłożeniu takiego wniosku. Statut dokładnie określał zakres czynności zebrań diecezjalnych do których zaliczył wszystkie sprawy będące przedmiotem posiedzeń zwyczajnych w Kołach miejscowych, a ponadto wybór delegata diecezjalnego i jego zastępcy na trzyletnią kadencję oraz popieranie wskazanych publikacji religijnych lub wydawanie dyrektyw zobowiązujących do ich stosowania w praktyce katechetycznej. Podczas zebrania diecezjalnego głosowane uchwały musiały być procedowane przy udziale co najmniej siedmiu osób i zapadały większością głosów. W sytuacjach, gdy ta sama liczba członków opowiadała się za przyjęciem lub odrzuceniem przedłożonego projektu, przewodniczący (delegat lub jego zastępca) posiadał głos decydujący. Zawsze musiał mieć on aprobatę wydziału, o ile nie odnosił się do spraw danej diecezji (co stanowiło novum w stosunku do oryginalnego tekstu) zanim zaczął obowiązywać³¹. Ten krótki wtręt był jedyną innowacją w tym paragrafie, a zarazem ostatnią w całym statucie. Pozostałe jego treści nie uległy żadnym zmianom.

²⁹ Tamże, s. 5.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, s. 5-6.

Paragraf 14 ogniskował się na najważniejszym typie spotkań Związku Katechetów jakim były zgromadzenia ogólne. Zgodnie ze statutem należało je urządzać cyklicznie co roku, a ich organizacją miał zajmować się wydział. W razie potrzeby miał on prawo zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia lub musiał to uczynić na pisemną prośbę piętnastu członków Związku. Przedmiotem wspólnych obrad mogły być wszystkie sprawy podejmowane na spotkaniach niższego szczebla lub uchwały zatwierdzone przez wydział – spływające z zebrań miejscowych lub diecezjalnych – poddane jeszcze bezpośredniej ocenie zgromadzenia ogólnego. Poza tym statut wypunktował zadania jakie miały realizować zgromadzenia ogólne do których zaliczył: uchwalanie spraw podejmowanych na różnych forach Związku; wybieranie prezesa i wiceprezesa oraz członków wydziału wraz z ich zastępcami; analizowanie i zatwierdzanie rocznych sprawozdań z działalności wydziału i zarządzania majątkiem Związku; załatwianie wniosków dotyczących ewentualnych zmian w statucie; mianowanie członków honorowych oraz określanie wysokości rocznej składki członkowskiej³².

Istotną kwestią była procedura głosowań, która rzutowała na prawomocność uchwał, co zawarto w paragrafie piętnastym. Tryb głosowania nad wszelkiego typu uchwałami mógł przybrać formę jawną przez podniesienie ręki oraz tajną za pomocą kartek (w sprawach osobistych odnoszących się do członków Związku). Do ich ważności była wymagana minimalna liczba uprawnionych do głosowania, a mianowicie co najmniej piętnastu członków. W sytuacji braku kworum o uchwałach rozstrzygało kolejne zgromadzenie ogólne i to bez względu na liczbę przybyłych, co mogło się dokonać nawet w tym samym dniu, jednak pod warunkiem zachowania wcześniejszego porządku obrad. Zapadały wtedy bezwzględną większością głosów, a przy ich równowadze rozstrzygał przewodniczący zgromadzenia³³.

W statucie zawarto również wytyczne na wypadek sytuacji konfliktowych pomiędzy członkami Związku. Paragraf 16 nie podawał jednak precyzyjnych procedur, ale ogólne normy załatwiania sporów między samymi stowarzyszonymi lub członkami Związku a wydziałem. Procedowanie w tym zakresie statut scedował na sąd polubowny, do którego każda ze stron typowała po jednym arbitrze, a ci z kolei wybierali superarbitra. W tak ukształtowanym gremium musiały zapadać wiążące decyzje arbitrażowe³⁴.

Ostatni paragraf statutu koncentrował się na omówieniu postępowania członków Związku Katechetów w przypadku jego rozwiązania. Formalności w tym zakresie mogły się dokonać przy uwzględnieniu dwóch czynników: musiało być zwołane specjalne zgromadzenie ogólne z myślą o jego likwidacji oraz przegłosowanie tego wniosku przez dwie trzecie sumy głosów wszystkich członków. Jeśli nie zgromadziłaby się w tym celu uprawniona do głosowania liczba członków (piętnastu), to

³² Tamże, s. 6.

³³ Tamże, s. 6-7.

³⁴ Tamże, s. 7.

wydział mógł zwołać ponownie walne zgromadzenie i nie bacząc już na frekwencję, podjąć wiążące decyzje. W razie przyjęcia uchwały o rozwiązaniu Związku, statut obligował członków do rozdysponowania zasobów nagromadzonych w okresie jego funkcjonowania. Zaliczał on do nich także intencje mszalne, które mógł posiadać Związek z przeznaczeniem dla swoich członków. W takim układzie, jeszcze przed jego rozwiązaniem musiał on zadbać o ich zabezpieczenie, tak aby były rozdysponowane i odprowadzone. W sytuacji gdyby Związek nie potrafił określić sposobu spożytkowania posiadanych dóbr, cały majątek miał przejść na ręce arcybiskupa lwowskiego z przeznaczeniem go na cele religijnego wychowania³⁵.

Zatwierdzony ze zmianami statut c. k. Namiestnictwo wysłało do Departamentu Policji 1 kwietnia 1909 r., a z kolei ten organ państwowy przesłał go kilka dni później, dokładnie 7 kwietnia, do prezesa Związku Katechetów. Następnie ks. A. Pechnik przygotował znowelizowany *Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego* do wydruku. Wydano go w 1909 r. w drukarni katolickiej Józefa Chęcińskiego we Lwowie (Plac Bernardyński 2), gdzie prezes drukował „Gazetę Kościelną” (tygodnik katolicki), której był redaktorem od 1907 r. Ukazał się on w nakładzie trzech tysięcy egzemplarzy i został dołączony do „Gazety Kościelnej” jako dodatek³⁶ i rozesłany do członków Związku³⁷, docierając w ten sposób nie tylko do zrzeszonych w Związku Katechetów, ale także do innych czytelników gazety z nadzieją na zainteresowanie sprawami tej katechetycznej organizacji.

3. Instrukcja jako dopełnienie zaktualizowanego statutu

Obok statutu ważnym narzędziem organizowania struktur Związku Katechetów w Galicji była *Instrukcja dla Kół Związku Katechetów*³⁸ (potocznie nazywana regulaminem). Była ona jego uzupełnieniem i uszczegółowieniem, zbiorem przepisów ustalających sposób postępowania w zakresie zakładania i prowadzenia Kół miejscowych. Informacja w „Gazecie Kościelnej” o referowaniu jej istotnych założeń na zebraniu lwowskiego Koła (12 V 1909) przez ks. Józefa Boczara, pozwala przypuszczać, że to on właśnie był odpowiedzialny za jej zredagowanie³⁹. Po zakończeniu prac i powstaniu wersji finalnej doszło do jej podpisania 3 września 1909 r. przez prezesa – ks. A. Pechnika i sekretarza – ks. Kazimierza Dziurzyńskiego, po czym zaczęła obowiązywać we wszystkich Kółach miejscowych⁴⁰.

³⁵ Tamże.

³⁶ *Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego*, 1909, nr 16.

³⁷ *Ze Związku Katechetów*, 1910, s. 105a; *Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie*, 1910, s. 150.

³⁸ *Instrukcja dla Kół Związku Katechetów*, 1909, s. 466.

³⁹ *Z lwowskiego Koła XX. Katechetów*, 1909, s. 240.

⁴⁰ *Instrukcja*, s. 466.

W myśl instrukcji do zawiązania Koła potrzeba było co najmniej trzech członków Związku Katechetów z tej samej miejscowości lub regionu. Indywidualni członkowie, którzy zapisali się do tej organizacji, niemogący utworzyć Koła w miejscu swego zamieszkania i pracy ze względu na niemożność spełnienia powyższego kryterium, mieli przynależeć do Koła znajdującego się w najbliższej miejscowości. Instrukcja nie przewidywała, nawet w większych miastach, gdzie znajdowało się sporo szkół i parafii, a co za tym idzie znaczna liczba katechetów i duszpasterzy, tworzenia więcej niż jednego Koła⁴¹.

Za funkcjonowanie Koła miał odpowiadać zarząd, wybierany na roczną kadencję. W jego skład wchodził: przewodniczący, jego zastępca, sekretarz i skarbnik. Licząc się jednak z możliwie najmniejszą liczbą członków dopuszczano wariant kumulowania tych funkcji, co w praktyce oznaczało, że przewodniczący (albo zastępca) mógł pełnić równocześnie obowiązki sekretarza i skarbnika lub ewentualnie sekretarz mógł być zarazem skarbnikiem Koła. Ponadto wybierano jeszcze komisję rewizyjną składającą się z dwóch członków⁴².

Instrukcja dokładnie definiowała przedmiot posiedzeń zwyczajnych Koła. W zasadzie odtwarzała to, co zawierał znowelizowany statut Związku Katechetów. Przywołując jego paragraf 12, zwrócono w instrukcji uwagę na częstotliwość spotkań, na ich zakres merytoryczny i sposób procedowania uchwał oraz na fakt, iż wydziałowi Związku należy przedkładać tylko te sprawy, które nie dotyczą miejscowego Koła. W obszarze dotyczącym kwestii lokalnych Koła miały zachować swoją niezależność⁴³.

Dokument precyzował również zadania stawiane zarządowi Koła miejscowego. Został on zobligowany do: rozporządzania majątkiem Koła i przedkładania jego członkom rocznego raportu ze sposobu dysponowania tymi środkami na pierwszym zebraniu w nowym roku szkolnym; przesyłania do wydziału Związku – za pośrednictwem delegata diecezjalnego – sprawozdań z ważniejszych spotkań w terminie do czterech tygodni po zakończeniu posiedzenia oraz z rocznej aktywności Koła wraz z bilansem finansowym za dany okres do końca października; komunikowania wydziałowi wniosków Koła w kwestiach dotyczących całego Związku Katechetów, a Kołom miejscowym postanowień dotyczących spraw katechetycznych wspólnych dla nich wszystkich w obrębie ich diecezji macierzystej, w celu ich ostatecznego załatwienia bądź przedłożenia (jako kolegialnego postulatu) władzom centralnym do procedowania na zgromadzeniu ogólnym; meldowania wydziałowi Związku wszelkich zmian dokonanych w składzie zarządu Koła miejscowego; pobierania opłat członkowskich na rzecz Koła (w wysokości przez nie ustalonej) i Związku (zgodnie z taksą zawartą w statucie); realizowania zaleceń wydziału Związku Katechetów w obszarach wskazanych przez statut. Dodatkowo, w tym

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

samym punkcie instrukcji, przypomniano jeszcze o zakresie działania delegatów diecezjalnych i schemacie przebiegu zebrań diecezjalnych. Było to zrozumiałe, ponieważ wybrani członkowie Kół lokalnych pełnili funkcje delegatów diecezjalnych i byli odpowiedzialni za organizowanie zebrań diecezjalnych musieli więc mieć odpowiednie rozeznanie w tych sprawach. Dokument jednak nie podawał szczegółów w tej materii, ale odsyłał do wskazanych paragrafów statutu konkretyzujących te zagadnienia⁴⁴.

Ostatnią kwestią regulowaną przez instrukcję była sprawa majątku Koła oraz sposób jego rozwiązania i ewentualnej reaktywacji. Dokument zakładał, że dochód Koła (środki potrzebne na działalność statutową) będzie pochodzić ze składek członkowskich i dobrowolnych darowizn. W ogólnym zarysie określał też procedury związane z rozwiązaniem Koła. W takiej sytuacji majątek Koła miał stać się własnością Związku Katechetów. Gdyby Koło odrodziło się po pewnym czasie, zarząd Związku był zobowiązany przekazać przejęte wcześniej środki materialne na potrzeby tego Koła miejscowego⁴⁵.

4. Zakończenie

Statut należy do najważniejszych wewnętrznych dokumentów zakładanych organizacji. Jako fundamentalny akt prawny reguluje ich strukturę, zadania oraz sposoby działania, określa więc ich wiodące cele do których będzie dążyć, wartości, które będzie promować oraz zasady postępowania, którymi będzie się kierować. Stanowi bazę dla ich działalności i jest źródłem informacji dla jego członków, władz oraz osób spoza jego kręgu. Doskonale rozumieli to członkowie Związku Katechetów, którzy dołożyli wiele starań, żeby opracować statut dla swojej organizacji w sposób profesjonalny, zgodny z obowiązującym prawem, w sposób jasny i przejrzysty, prosty i logiczny bez nadmiernych szczegółów, ale też bez braków utrudniających działanie. Trzeba docenić fakt, że Związek Katechetów weryfikował przydatność, oceniał wewnętrzną spójność zapisów i odnosił jego treści do aktualnych uwarunkowań. Potrafił podjąć autorefleksję i wypowiedzieć się obiektywnie o normach w nim zawartych. Dostrzegając nieścisłości, mankamenty i niepraktyczność w pewnych obszarach korygował jego treści, chcąc aby miał nadal charakter żywotny, a co za tym idzie, aby wszelkie aktywności organizacji były z nim zgodne. Z tej racji po dekadzie funkcjonowania doprowadził do rewizji swojego statutu i jego redefinicji. Członkowie Związku zauważyli, że organizacja jest zbyt scentralizowana, domagając się - w świetle dotychczasowego statutu - przesyłania wszelkich postulatów Kół miejscowych do zatwierdzenia. Zmiany w statucie sprawiły, że wszelka aktywność w mikroskali, mająca zakres występowania lokalnego nie potrzebowała

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

już akceptacji zarządu Związku, który zawęził w tym zakresie swoją władzę do zatwierdzania postulatów w makroskali, a więc w odniesieniu do całej organizacji. Wydaje się, że ten wątek był dominującym czynnikiem prowadzącym do zmian statutowych. Oczywiście pozostałe elementy, które zrewidowano i poprawiono też były istotne, jak chociażby te związane ze zmianami przepisów o prawach i obowiązkach członków Związku. W nowej wersji statutu słusznie zapisano, że prawa nie odnoszą się jedynie do zarządu, ale do wszystkich stowarzyszonych, a obowiązki członków dotyczące opłat ograniczono do rocznych składek (zaktualizowanych i dostosowanych do nowego systemu monetarnego w tym okresie w Galicji), rezygnując z wpisowego. Ważne wydaje się również to, że opracowano jakby aneks do statutu, przygotowując instrukcję o zakładaniu i prowadzeniu Kół miejscowych. Była ona kompatybilna ze statutem, ale jednak wyłączona z jego zakresu. Ta decyzja Związku Katechetów sprawiła, że statut nie został przeładowany szczegółami i zachował swój bazowy i ramowy charakter, z kolei instrukcja (jako osobny dokument) mogła w sposób bardziej punktowy doprecyzować procedury organizowania i działalności Kół miejscowych.

Zmiany dokonane w 1909 r. stały się obligatoryjne na kolejną dekadę funkcjonowania Związku Katechetów w Galicji. W tak przyjętej formie obowiązywały aż do odzyskania przez Polskę niepodległości i były przyczynkiem do układania nowego statutu już dla ogólnokrajowej organizacji zawodowej księży katechetów w odrodzonej po okresie zaborów ojczyźnie.

Streszczenie

W zaborze austriackim, w 1899 r., powstał Związek Katechetów – pierwsza polska organizacja zawodowa zrzeszająca duchowieństwo katolickie zajmujące się nauczaniem i wychowaniem religijnym dzieci i młodzieży. Funkcjonował on w oparciu o statut zatwierdzony w roku założycielskim, a definiującym jego wewnętrzny ustrój, podstawowe zadania i sposoby działania. Po dziesięciu latach obowiązywania członkowie Związku dokonali jego przeglądu, poprawili i uzupełnili go, tworząc w 1909 r. nowy wariant statutu, eliminując mankamenty pierwotnej wersji i dostosowując do realiów organizacji po dekadzie jej działalności. Głównym motywem zmian stała się idea decentralizacji, co w praktyce oznaczało zwiększenie autonomii oddziałów terenowych (Kół miejscowych), które wspólnie tworzyły Związek Katechetów w Galicji.

Słowa kluczowe: statut, Związek Katechetów, Galicja, Koło miejscowe, zarząd.

Summary

Organisation of the work of the Association of Teaching Priests in Galicia in the assumptions of the Statute and the Instruction of 1909

The year 1899 saw the establishment, in the Austrian partition zone, of the Association of Teaching Priests—the first Polish professional organisation bringing together Catholic clergy involved in the religious education and upbringing of children and young people. It

operated under a statute approved in its founding year, which defined its internal structure, basic tasks and methods of operation. After ten years of its being in force the members of the Association reviewed, amended and supplemented it, creating a new version of the statute in 1909, eliminating the shortcomings of the original version and adapting it to the realities of the organisation after a decade of its activity. The main motive for the changes was the idea of decentralisation, which in practice meant increasing the autonomy of the local branches (local circles) that together formed the Association of Teaching Priests in Galicia.

Keywords: statute, Association of Teaching Priests, Galicia, local circle, management board.

Riassunto

Organizzazione del lavoro dell'Associazione dei Catechisti in Galizia nei presupposti dello statuto e delle istruzioni del 1909

Nel 1899, nella parte del territorio polacco incorporato all'Austria-Ungheria durante le spartizioni della Polonia fu fondata l'Associazione dei Catechisti, la prima organizzazione professionale polacca che associava il clero cattolico impegnato nell'insegnamento e nell'educazione religiosa dei bambini e dei giovani. L'Associazione operava sulla base dello statuto approvato nell'anno della sua fondazione, che ne disciplinava la struttura interna, definiva i compiti fondamentali e le modalità operative. Dieci anni dopo la vigenza dello statuto, i membri dell'Associazione provvedevano alla sua revisione, lo correggevano e lo integravano, creando nel 1909 una nuova versione dello statuto, previa eliminazione delle carenze della versione originale e adattamento alle realtà dell'organizzazione dopo un decennio di attività. Il motivo principale dei cambiamenti fu l'idea di decentralizzazione, il che in pratica significava aumentare l'autonomia delle sezioni locali (Circoli locali), che insieme formarono l'Associazione dei Catechisti in Galizia.

Parole chiave: statuto, Associazione dei Catechisti, Galizia, Circolo locale, comitato.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, Namiestnictwo Galicji miasto Lwów, f. 146, op., 25a, nr 10 (Відділ Центрального державного історичного архіву у Львові, Галицькое наместничество гор. Львов, Ф. 146, О. 25а, С. 10).

Źródła drukowane

Gadowski W., *Stand des elementaren Religionsunterrichtes im polnischen Sprachgebiete Galiziens*, w: *Grundfragen der Katechetik*, red. E. Holzhausen, Wien-Leipzig 1911, s. 89-108.

Instrukcja dla Kół Związku Katechetów, „Gazeta Kościelna” 17 (1909), nr 37, s. 466.

Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego, „Gazeta Kościelna” 17 (1909), nr 16 (Dodatek).

Statut Związku Katechetów pod wezwaniem św. Jana Kantego, Tarnów [1899].

Ustawa z 15 listopada 1867, Dz. u. p. Nr. 134., o prawie stowarzyszania się, w: *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, t. I, wyd. II, Lwów 1909, s. 185-207.

- W sprawie Towarzystwa Katechetów*, „Gazeta Kościelna” 7 (1899), nr 48, s. 393.
- Walne Zgrom. Związku XX. Katechetów we Lwowie*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 14 (1910), nr 4, s. 149-152.
- Z lwowskiego Koła XX. Katechetów*, „Gazeta Kościelna” 17 (1909), nr 19, s. 240.
- Ze Związku katechetów*, „Gazeta Kościelna” 17 (1909), nr 10, s. 132ab.
- Ze Związku Katechetów*, „Gazeta Kościelna” 18 (1910), nr 9, s. 105ab.
- Związek katechetów*, „Gazeta Kościelna” 7 (1899), nr 46, s. 371.